

OSVRTI I KOMENTARI

CHANGING PATTERNS OF MORTALITY AND MORBIDITY: AGE-, TIME-, CAUSE- AND COHORT-PERSPECTIVES

Prag, 16-18. septembar 2015.

Departman za demografiju i geodemografiju Prirodno-matematičkog fakulteta Čarls Univerziteta i Departman za ekonomiju i statistiku Fakulteta za informatiku i statistiku Ekonomskog Univerziteta u Pragu, u saradnji sa radnom grupom Evropske asocijacije za populacione studije za pitanja zdravlja, morbiditeta i mortaliteta, organizovali su radionicu *Promene modela mortaliteta i morbiditeta: starost-, vreme-, uzroci- i kohortne perspektive*, koja je održana od 16. do 18. septembra 2015. u Pragu. Radionica je okupila veliki broj demografa, kao i naučnika i eksperata drugih srodnih disciplina, koji se bave mortalitetom stanovništva.

Dvadeseti vek, a posebno period nakon Drugog svetskog rata, karakterisale su brze i duboke promene morbiditeta i mortaliteta stanovništva i to, kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju. Ove promene se uglavnom prate i vide preko često korišćenih pokazatelja, kao što su očekivano trajanje života, stopa smrtnosti odojčadi i dece, kao i slučajeva prevalencije i incidencije. Međutim, ukoliko se žele pronaći i razumeti razlozi promena mortaliteta i morbiditeta, potrebna su dublja i detaljnija proučavanja koja podrazumevaju i starost i vreme za određene uzroke smrti, kao i način na koji su se specifične kohorte stanovništva prilagodile društvenim promenama. Promene mortaliteta stanovništva prate i česte modifikacije postojećih, kao i pojave novih, uzroka smrti. Način na koji se menjaju obrasci mortaliteta i morbiditeta stanovništva tokom vremena je od izuzetnog, možda i presudnog, značaja jer su podložni promenama. Zbog toga je osnovni cilj radionice bio da se predstave, analiziraju i razmotre novi rezultati, ideje, kao i metode analize i na taj način doprinese boljem razumevanju promene obrasca mortaliteta i morbiditeta, kao i faktora koji stoje iza ovih promena.

Da li su ljudske navike i ponašanje, odnosno stil života (pušenje, ishrana, fizička neaktivnost i ostalo) uzrok promena mortaliteta i morbiditeta? Ako jesu, zašto ljudi to rade? Sa ovim pitanjima počeo je rad prvog dana radionice. Istraživanja pokazuju da veliki uticaj na mortalitet stanovništva

imaju konvencionalni faktori rizika, a koji se dovode u vezu sa stilom života. Zbog toga su izgubljene godine života korigovane u odnosu na nesposobnost za određene faktore rizika prisutne i kod muškaraca i kod žena. I pored toga, očekivano trajanje života pri živorođenju beleži visoke vrednosti u velikom broju zemalja razvijenog dela sveta. Glavna tema prvog dana upravo su bile promene ovog pokazatelja nastale tokom druge polovine 20. i početkom 21. veka. Očekivano trajanje života najveće je u Japanu, ali, prema saznanjima Franc Meslea i Žak Valina, od 2009. Japan beleži blago usporavanje rasta očekivanog trajanja života, pa se procenjuje da će pre polovine ovog veka njegovo mesto zauzeti Južna Koreja i to već u 2017. Dok će do 2050. godine taj nivo dostići i Singapur, Tajvan, Španija, Luksemburg, Francuska, Slovenija, Malta, Portugal, Engleska i Vels. U periodu 2050-2100. pridružiće im se Finska, Island, Austrija, Danska, Norveška, Mađarska, Hrvatska, Rusija, Australija, Novi Zeland i Kanada.

Zapaženo je bilo i izlaganje Patrika Debosera o tome da li se i koliko povećavaju razlike u očekivanom trajanju života prema polu, između društvenih klasa, kao i pojedinih regiona, kolike su razlike i nejednakosti u vezi sa preranom smrtnošću i kako prerana smrtnost utiče na očekivano trajanje života. Dugoročna analiza očekivanog trajanja života stanovništva Belgije pokazuje da je prosečan godišnji rast ovog pokazatelja za muškarce u periodu 1910-1960. iznosio 124 dana, u periodu 1960-2010. godine 78 dana, a između 1991. i 2013. godine 64 dana. Slična situacija je i kod žena, gde je prosečan godišnji rast očekivanog trajanja života iznosio 144 dana (1910-1960), odnosno 68 (1960-2010) i 43 dana (1991-2013). Kada su u pitanju potencijalno izgubljene godine života (PYLL) između 1. i 74. godine starosti, u poređenju sa zemljama regiona EU-15, kod muškog stanovništva Belgija se nalazi na četvrtom mestu, a ispred nje su Finska, Portugal i Francuska; kod žena Belgija je na trećem mestu, iza Danske i Velike Britanije. U gotovo svim zemljama koje pripadaju EU-15, javlja se razlika prema polu u potencijalno izgubljenim godinama života. Na primer, u Danskoj, potencijalno izgubljene godine života kod žena su daleko veće nego kod muškaraca. O ovom problemu pisao je još Roland Rau 2006. u knjizi *Seasonality in human mortality: demographic approach*, koji je značajnu razliku prema polu, kada je u pitanju smrtnost stanovništva Danske, objasnio činjenicom da je u ovoj zemlji daleko veći procenat žena pušača. U diskusiji je istaknuto da su generalno, u periodu od sredine 20. veka, pušenje, uslovi rada i radno okruženje, kao i povećan broj saobraćajnih nesreća, uticali na povećanje razlika prema polu kada su u pitanju potencijalno izgubljene godine života. U diskusiji je takođe istaknuta važnost promene vodećih uzroka smrti, sa infektivnih na hornične, kao i doprinos kvaliteta vazduha na rizik razvoja hroničnih bolesti (pre svega kardiovaskularnih i respiratornih).

Tokom drugog dana radionice, takođe je predstavljeno nekoliko značajnih istraživanja. Jedan deo radova se odnosio na povezanost mortaliteta sa tržištem rada (odnosno stopom nezaposlenosti), potom na uticaj pušenja na socio-ekonomske nejednakosti u mortalitetu, kao i na značaj prisilnih migracija u detinjstvu na zdravlje u kasnijim godinama života. Druga grupa radova bavila se metodološkim nedoumicama i rešenjima kada je u pitanju mortalitet stanovništva, njegova analiza i projekcije.

U prvom delu dana, najzapaženije je bilo izlaganje Chultee Lee-a i Kyeongbae Kim-a o povezanosti stope nezaposlenosti i mortaliteta stanovništva. Naime, rezultat njihovog istraživanja u relaciji nezaposlenost – mortalitet stanovništva prema starosti, pokazao je statističku značajnost jedino kod stanovništva starog 65 i više godina. Zbog toga se otvorila ozbiljna diskusija u kojoj meri je tu doprinos nezaposlenosti, jer se radi o kontingentu stanovništva u kojem je najveći deo u penziji. Na drugoj strani, radi se o starom stanovništvu gde je stopa mortaliteta, prirodno, veća nego u mlađim starosnim kategorijama.

U grupi radova koji se bave metodološkim problemima proučavanja mortaliteta, Edviges Coelho i Luis Catela Nunes predstavile su rad o kohortnom efektu i strukturalnim promenama mortaliteta, baziran na poređenju Lee-Carter (LC) i Renshaw-Haberman modela (RH). Autori iznose tvrdnju da je LC model dominantan za analizu i modeliranje mortaliteta. Testiranjem modela na mortalitet stanovništva Belgije, Engleske i Velsa, Francuske, Italije, Japana, Portugala i Zapadne Nemačke, i uključivanjem u analizu uticaja kohorte na trend mortaliteta, RH model nije pokazivao strukturalne promene u čak četiri zemlje, a LC model zbog svoje dominantnosti stvara lažne strukturalne promene u kretanju mortaliteta.

Zapaženo je prošla i prezentacija Marie Ines Azambuje na temu upotrebe jednogodišnjih vremenskih intervala prilikom grafičkog predstavljanja starosti, vremena i kohortnog trenda. Jednogodišnji interval predložen je kao bolja alternativa 10-ogodišnjim vremenskim intervalima (koji su tokom 20. veka često korišćeni), jer omogućava bolju detekciju varijacija kod formiranja obrasca mortaliteta zaraznih bolesti (influenca ili gripa), i praktično praćenje pojave po kalendarskim godinama.

Veoma zapaženo je prošlo izlaganje Ameen Saabneh-a, koji je trećeg dana predstavio razlike u očekivanom trajanju života između Arapa i Jevreja u Izraelu. Od 90-ih godina 20. veka razlika u očekivanom trajanju života između ove dve populacije se kontinuirano povećava i to u starosnoj kategoriji od 45 i više godina. Kao glavni razlog navodi se relativno niži socioekonomski status Arapa, kao i činjenica da znatan deo arapskog stanovništva živi na periferiji. Takođe, faktori rizika, kao što je pušenje (kod muškog dela obe populacije), daleko su veći kod Arapa.

Tokom održavanja radionice, pored izlaganja rezultata aktuelnih istraživanja, od strane Jon Ansona je stigao predlog da učesnici organizuju jednodnevnu radionicu koja bi prethodila narednoj Evropskoj populacionoj konferenciji – EPC 2016, koja će se održati u Majncu (Nemačka) u periodu od 31. avgusta do 3. septembra 2016. Ideja je da se radionica održi dan pre početka konferencije. Predlog je ostavljen na razmatranje svim učesnicima radionice u Pragu, a konačna odluka će biti doneta početkom 2016.

Daniela Arsenović

PRIKAZI

Paolo Ruspini, John Eade

A DECADE OF EU ENLARGEMENT: A CHANGING FRAMEWORK AND PATTERNS OF MIGRATION

specijalni broj *Central and Eastern European Migration Review (CEEMR)*

Vol. 3, No. 2, Dec. 2014, ISSN 2300-1682

Ovaj specijalni broj CEEMR-a¹ posvećen je migracionim kretanjima u Evropskoj uniji (EU) posle 2004. godine. Proširenjem od 2004. i 2007. pokrenuti su novi tokovi, prvenstveno u Centralnoj Evropi i iz nje, a ekonomska kriza iz 2008. izazvala je, odnosno ubrzala neke migracije, usporila ili preorijentisala druge. Priređivači, Paolo Ruspini, sa Univerziteta u Luganu (USI) i John Eade, sa Univerziteta Roehampton, i autori, među kojima poznati specijalisti migracija, analiziraju migracije u tom periodu iz perspektiva svojih disciplina.

Tri teksta su posvećena Poljacima, pionirima postkomunističkih migracija, najpokretljivijim i najbrojnijima među migrantima iz Centralne i Istočne Evrope. John Salt i Marek Okolski upoređuju poljske i britanske podatke i daju procenu broja Poljaka u Ujedinjenom Kraljevstvu, kojih je, po nekim izvorima, blizu milion. Zašto je tako veliki broj i u veoma kratkom roku došao u tu zemlju? Po autorima, radi se o "pravim ljudima, na pravom mestu i u pravo vreme". Drugim rečima, njihov profil (mladi i kvalifikovani) i spremnost da, u kontekstu velike nezaposlenosti u

¹ On-line časopis koji je 2012. godine pokrenuo Centar za istraživanja migracija Varšavskog univerziteta (www.ceemr.uw.edu.pl).